

KASTAMONU TÜRK HALK İŞLEMELERİNİN İNCELENEREK AYNI MOTİF ÖZELLİKLERİNDEKİ İŞLEMELERLE KARŞILAŞTIRILMASI*

ANALYSING KASTAMONU TURKISH FOLK EMBROIDERY AND COMPARING IT WITH EMBROIDERY WITH THE SAME MOTIF FEATURES

Müberra Çelik**

Öz

Arkeolojik bulgulara bakıldığında el sanatlarının bir kolu olan işleme sanatının insanoğlunun dikiş dikmeye başlanmasından itibaren yapıldığı, insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir. Türklerde işleme sanatıyla ilgili ilk örnekler Hun ve Göktürk kurganlarında rastlanmaktadır. Anadolu'nun fethinden sonra, önceki medeniyetlerin birikimleriyle kendi bilgilerini sentezleyen Türkler, işleme sanatının güzel örneklerini çoğaltmışlardır. Çalışmamız Kastamonu merkezde bulunan Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi ve kaynak kişilerden edinilen sekiz adet işlemeli üründen oluşmaktadır. Toplama ve doküman analizi şeklinde yapılan çalışmamızda nitel yöntem kullanılmıştır. Bilgi formları ve çekilen fotoğraflarla kayıt altına alınan ürünler; yapılış tarihleri, motif özellikleri, kullanılan teknikler, zeminde ve işlemede kullanılan kumaş türleri, işlemede kullanılan renkler, bugünkü halleri ve onarım durumlarıyla ilgili olarak renk, desen ve kompozisyon açısından incelenerek değerlendirilmiştir. Literatür taraması sırasında farklı yörelerdeki aynı motif özelliklerine sahip ürünlerle karşılaşmıştır. Çalışmamız hem Kastamonu işlemlerini tanıttığı hem de detaylı bir karşılaştırma yaptığı için özgündür.

Anahtar Kelimeler: İşleme Sanatı, Halk İşlemleri, Motif Özellikleri, El Sanatları, Kastamonu.

Abstract

Considering the archaeological findings, it is thought that the art of embroidery, which is a branch of handicrafts, has been done since the beginning of sewing and is as old as human history. The first examples of the art of embroidery in Turks are found in Hun and Göktürk kurgans. After the conquest of Anatolia, the Turks, who synthesised their own knowledge with the knowledge of previous civilisations, multiplied the beautiful examples of embroidery art. Our study consists of eight embroidered products obtained from the Liva Pasha Mansion Ethnography Museum in the centre of Kastamonu and from the source persons. Qualitative method was used in our study, which was carried out in the form of collection and document analysis. The products, which were recorded with information forms and photographs taken, were examined and evaluated in terms of colour, pattern and composition in relation to their construction dates, motif features, techniques used, fabric types used on the ground and in embroidery, colours used in embroidery, their current state and repair status. During the literature review, products with the same motif characteristics in different regions were encountered. Our study is unique as it both introduces Kastamonu embroidery and makes a detailed comparison.

Keywords: Embroidery Art, Folk Embroideries, Motif Characteristics, Handicrafts, Kastamonu.

Derleme Makale
Review Article

DOI: 10.5281/zenodo.15034178

Geliş Tarihi / Received
01.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted
28.01.2025

Yayın Tarihi / Publication Date
16.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author
everest-7@hotmail.com

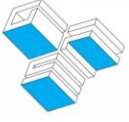
Cite this article: Çelik, M., (2025).
Kastamonu Türk İşlemlerinin
İncelenerek Aynı Motif Özelliklerindeki
İşlemlerle Karşılaştırılması, D-Sanat,
Cilt: 1, Sayı: 9, 110-128.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International
License.

*Bu çalışma; Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında 2017'de tamamlanmış olan "Kastamonu ve Çevresi Türk Halk İşlemlerinin Renk, Desen ve Kompozisyon Açısından İncelenmesi" Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, everest-7@hotmail.com. Orcid: 0009-0007-8496-7268

Giriş

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren iklimin olumsuzluklarından veya dış etkilere korunmak için çeşitli ürünler ortaya koymuştur. Doğada gördüklerini duygu ve düşünceleriyle yorumlayan insanoğlu, zaman içerisinde bunları bezeyerek güzelleştirmeyi ihmal etmemiştir. Çağlar boyu devam eden bu değişim sabır, özveri, tecrübe ve incelik isteyen el sanatlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapılışı esnasında gösterilen emekten dolayı değerli kabul edilen ve günümüze kadar gelen işleme sanatı da bu el sanatlarından biridir.

Pek çok tanımı olmak birlikte işleme; iki parçayı birbirine eklemek için düz bir dikişi bile dekoratif olarak yapmak niyetiyle (Turani, 1999:85), muhtelif renk ve cins ipliklerle (Gönül, 1973:15) kumaş ya da deri üzerine, elle veya makineyle; pul, boncuk, rafya, inci, sim veya değerli taşlar kullanılarak kabarık ya da düz olarak yapılan süslemelere denilmektedir (Özdiler, 1990:7). Günümüze ulaşan en eski işlemlerin Komptlar'a (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997:886) ve İskitlere ait örnekler olduğu kabul edilmektedir (Ana Britannica, 1986:118).

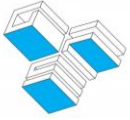
Kendine özgü bezemeleriyle yapıldığı zamana, yöreye veya kişiye göre farklılıklar gösteren Türk Halk işlemleri köklü bir geçmişe sahiptir. Türklere ait ilk işlemeli örnekler Hun ve Göktürk kurganlarında görülmektedir (Barışta, 1999:5). Pazırık ve Noin-Ula'daki kurganlarda bulunan örnekler Hunların yüksek kültür seviyesini yansıtmaktadır (Diyarbakirli, 1972:111). Bu kurganlardan çıkan ve üzerinde hayvan mücadele sahneleri olan eğer örtüsü, keçe üzerine renkli deriler yapıştirılarak ve renkli iplikler kullanılarak işlemiş karakteristik bir örnektir (Aslanapa, 1993:8).

Türk işlemlerinin gelişim sürecine bakıldığında inançlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Orta Asya'da yaşarken inandıkları Şamanizm'de ruhlarla iletişim kurduğuna inanılan "Kam" denen kişinin bunu hayvan kılığında yapması hayvan-ata kültürünü meydan getirmiştir. Bu durum figüratif bezemelerde karşımıza çıkmaktadır (Uzun, 1996:82-83). İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerin sosyal yaşamı yeni dinlerinin öğretileriyle değişim ve dönüşüme uğramıştır. Orta Asya'dan taşıdıkları geleneksel sanatları İslam dininin emir ve buyruklarıyla sentezleyen Türklere, hayvan ve mitolojik bezemeleri stilize ederek yorumlamışlardır (Can ve Gün, 2004:27-29).

İşleme sanatı Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonrasında kurdukları beylikler, Anadolu Selçukluları ve Büyük Selçuklular döneminde gelişim göstermiştir. Selçuklulara ait kumaş örnekleri günümüze ulaşmasa da "minai" tekniğiyle yapılan çini seramiklerde yer alan saray sahnelerinde insanların zengin işlemeli kıyafetler giydikleri görülmektedir (Öney, 1992:165). Türk boylarının kullandığı kelimelerin yer aldığı Divan-ü lügat-it Türk eserinde kıldız (keçe), karış (yün), barçın (ipek), yiğne (iğne), yüksek (yüksük), yamağlığ (yama), sırdı (teğel dikmek), kadıttı (seyrek dikmek), moncuklamak (boncuklamak) vb. bezeme ve işlemeyle dair pek çok kelime bulunmaktadır (Barışta, 1999:6-8).

İşleme sanatı Osmanlı Devleti döneminde zirve noktasına ulaşmıştır. Asya, Avrupa ve Afrika'da hâkimiyet kuran Türklere etkileşim kurdukları yerlerdeki işleme sanatını etkiledikleri gibi, ana çizgilerini koruyarak o coğrafyalardaki işlemlerle kendi sanatlarını zenginleştirmişlerdir (Barışta, 1999:2). 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da büyük beğeni toplayan Türk işlemleri, günümüzde orijinaliğiyle bilinen Macar işlemlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Arseven, 1973:269). Yine Osmanlı desenleri Yunanistan'da barok bir üslupla yorumlanmıştır (Ana Britannica, 1986:118).

16. yüzyıla ait Padişah, Şehzade kaftanlarında ve saray kadınlarının kıyafetlerinde gösterişli işleme örnekleri görülmektedir (Kılıçkan, 2004:166). 17. yüzyılda renk ve desen çeşitliliği artmış, Bursa ve Konya ipekçiliğine hâkim olan Türklere simli ve ipekli işleme sanatı gelişmiştir (Ana Britannica,

1986:118). 18. yüzyılda rumi motifi eski önemini kaybetmiş, lale, karanfil, yaban gülü sümbül gibi geleneksel motiflerin yanı sıra elma-armut gibi meyve motifleri kullanılmaya başlanmıştır (Barışta, 1998:56). 19. yüzyılda sanayileşmenin etkisiyle loncaların faaliyet ortamları ortadan kalkmış (Ana Britannica, 1986:118), bu durum Cumhuriyetin ilanını takip eden 25-30 yıl kadar daha devam etmiştir (Aktan, 1989:4).

Her yöresinde farklı gelenek ve göreneğe sahip olan Kastamonu köklü bir geçmişe sahiptir. Yapılan yüzey kazısı çalışmalarına ve arkeolojik bulgulara göre tarihinin paleolitik çağa kadar uzandığı görülmektedir. Bilinen tarihi Hitit imparatorluğuyla başlayan şehir sırasıyla; Frig, Lydia, Pers, Helen, Pontus, Roma Devletleri'nin hâkimiyetine girmiştir. Türklerin fetihlerine kadar Arap ve İran istilalarına uğramıştır. Türklerin hâkimiyetine girmesi Danişmentliler dönemindedir. Bizans ve Türkler arasında sürekli el değiştiren kent Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanarak önemli bir merkez olmuştur (Eyüpgiller, 1999:40-43).

Kastamonu el sanatlarını; bakırcılık, çakıcılık-bıçakçılık, dokuma, ağaç işleme, sofra bezi ve dokuma baskıcılığı, dokuma boyacılığı, fanilacılık, sepetçilik, koşum ve eğer yapımı, süslenmesi ve urgancılık olarak sıralayabiliriz (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997:968). El sanatlarından olan işlemeciliği ise özellikle yöre dokumalarında görmekteyiz. El tezgâhlarında dokunan peştamal, örtü, önlük, kuşak, iç gömleği ve donlardaki işlemler dokumalara ayrı bir değer katmaktadır (Erdoğan, 1993:42-56). Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu'yu ziyaretinde kendisine hediye edilen, sarı metal iplikler kullanılarak sarma tekniğiyle yapılmış ve saçakları Kastamonu çarşaf bağlama tekniğiyle düğümlemiş havlular yöredeki işleme sanatının güzel örneklerindedir (Barışta, 1987:57).

Pek çok farklı kullanım alanına sahip işlemlerin ev eşyası ya da dekoratif amaçla kullanılan örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Yağlık, peşkir, bohça, yastık, kavuk örtüsü, yatak örtüsü, minder, yorgan yüzü, perde, seccade, mangal örtüsü, beşikörtüsü, nihale, tirdeş (Ok torbası) ve çadırlar (Sürür, 1976:62). Çalışma konumuzu içeren ürünler bu kategoride yer almaktadır.

Günümüzde el sanatlarından olan işleme sanatı modern giyim endüstrisinin etkisi, tüketim kültürünün yaygınlaşması, usta-çırak aktarımının devam etmemesi, çeyiz geleneğinin azalması ve işlemeli ürünlerin evlerde kullanımının kalkması gibi nedenlerden dolayı eski önemini kaybetmiştir. Buna rağmen üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı Sanat Tarihi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünün El Sanatları Eğitimi Anabilim Dallarında, mesleki ve teknik eğitim veren örgün eğitim kurumlarında ve olgunlaşma enstitülerinde işleme geleneğinin devamlılığı sağlanmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmamızın kapsamı Kastamonu merkezde bulunan Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi ve ilçelerindeki kaynak kişilerden edinilen sekiz adet işlemeli üründen oluşmaktadır. Müze yetkililerinden ve ürün sahiplerinden alınan izinle seçilen işlemeli örnekler fotoğraflanmış, hazırlanan bilgi formları görüşmeler sırasında doldurulmuştur. Ayrıca nakış öğretmenleriyle iletişime geçilerek işlemlerdeki tekniklerle ilgili bilgi alınmıştır. Çalışmada veri toplam ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taraması sırasında benzer motif özellikleri taşıyan farklı yörelerde yapılmış işleme örnekleriyle karşılaşılmıştır. Kastamonu işlemleri ve bunlar arasındaki işleme türleri, yapılış tarihleri, işlemlerde kullanılan teknikler, kenar temizliğinde kullanılan teknikler, zeminde kullanılan malzemeler, işlemede kullanılan malzemeler, motif özellikleri, zeminde kullanılan renkler, işlemede kullanılan renkler, bugünkü halleri ve onarım durumları başlıkları altında değerlendirilmiş ve detaylı olarak karşılaştırılmıştır.

Kastamonu Yöresi Türk Halk İşlemeleri

Kastamonu Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi ve Kastamonu ilçelerinde yaşayan kaynak kişilerden alınan sekiz adet işlemeli ürüne ait bilgiler, fotoğrafları, detay fotoğrafları ve desen çizimleriyle birlikte kronolojik olarak verilmiştir. Örneklerin yöre işlemlerini yansıtan, farklı teknik ve kompozisyon özelliklerine sahip işlemlerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Tamamı ev eşyası ya da dekoratif amaçla kullanılan ürünlerdir.

Katalog

Fotoğraf 1: Genel Görünüm

Fotoğraf 1a: İşleme Detayı

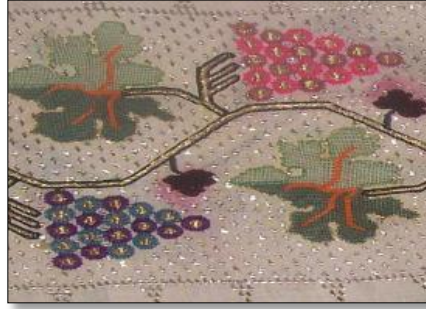
Çizim 1: Desen Çizimi

Katalog No	: 1.
Fotoğraf No	: 1, 1a.
Çizim	: 1.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın başları.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 15/11/1950.
Envanter No	: 865.
Bezeme Konusu	: Geometrik bezeme; daire. Bitkisel bezeme; çiçek ve yaprak.

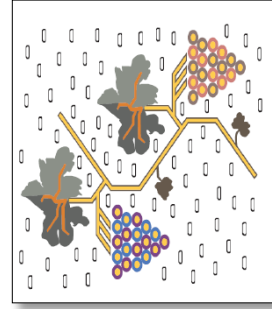
Kompozisyon özelliği : Müze envanterine hamam torbası olarak kayıtlanan eser 17,5x28cm ebatlarındadır. Ön kısmı kapağıyla birlikte yoğun bir tezyinata sahiptir. İşlemler kahverengi dokuma üzerine sarı ve bakır renk sim iplikle yapılmıştır. İşleme tekniğinde kapak kenarlarında suyolu; işleminde sap işi, dolgu sarma, sim tutturma ve kurt tırtıl dikimi vardır. Kompozisyon olarak; işlemin merkezinde bir daire içerisinde çiçek ve onun iki tarafında büyük yapraklı iki çiçek şeklindedir. Aynı motif daha küçük olarak kılıfın ön yüzünde de bulunmaktadır. Hamama giderken gerekli malzemeleri taşımak için tasarlanan kılıfın kopmuş olan askısı düğümlenerek onarılmıştır. Alt kısmında, kılıfın iki tarafında işleminde kullanılan ipliklerden püsküller vardır. Kenar temizliği makine dikisiyle yapılmıştır.

Fotoğraf 2: Genel Görünüm

Fotoğraf 2a: İşleme Detayı

Çizim 2: Desen Çizimi

Katalog No	: 2.
Fotoğraf No	: 2, 2a.
Çizim	: 2.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Ayşe Büyüksarıkaya.
Yapılış Tarihi	: 20 yüzyılın ilk yarısı.
Müzeye geliş tarihi	: -
Envanter No	: -
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; dal, salkım ve yaprak.

Kompozisyon özelliği : 48x468cm ebatlarına sahip ürün karyola eteği olarak kullanılmıştır. Yoğun bir tezeyyata sahip eser krem renk çubuklu yerel dokuma üzerine işlenmiştir. İşleme tekniği olarak; düz hesap, verev hesap, tel kırma, mürver işi, tel sarma ve gözeme vardır. İşlemesinde altın alaşım sim, gümüş tel ve çamaşır ipeği kullanılmıştır.

Kenar temizliği polyester ipele "Çilek motifi" tığ oyasıyla yapılmıştır. İşleme renkleri; mor, mavi, açık pembe, koyu pembe, kahverengi, siyah, gümüş rengi, sarı sim, petrol yeşili, koyu yeşil ve çimen yeşilidir. Kompozisyonunda; "S" şeklinde dalların iki tarafında üzüm salkımları ve yapraklar şeklindedir. Bezemeler soldan sağa doğrudur.

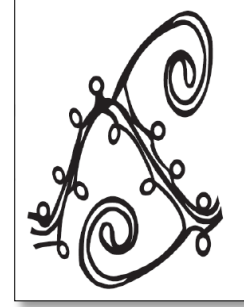
Üzüm tanelerinin tohumlarında ve dallarda sarı sim ile sarma yapılmıştır. Gümüş alaşım simle yapılan tel kırma tekniği etek ucunda motif boyunca devam etmektedir. İplik boyasının akmasından kaynaklı yer yer lekeler olan ürün sandıkta saklanmakta ve günümüzde kullanılmamaktadır.

Fotoğraf 3: Genel Görünüm

Fotoğraf 3a: İşleme Detayı

Çizim 3: Desen Çizimi

Katalog No	: 3.
Fotoğraf No	: 3, 3a.
Çizim	: 3.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Nazike Çelik.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın başları.
Müzeye geliş tarihi	: -
Envanter No	: -
Bezeme Konusu	: Özgün bezeme.

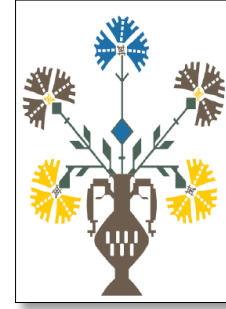
Kompozisyon özelliği : 88x88cm ebatlarındaki örtü kare ipek saten üzerine çamaşır ipeği kullanılarak işlenmiştir. İşlemesinde teknik olarak suzeni (zincir işi); kenar temizliğinde baskı tekniği uygulanmıştır. İşlemeler örtünün ortasında ve dört kenarında yoğunlaşmaktadır. Motifler kıvrımlar oluşturacak şekildedir. İşlemesinde iplik olarak krem renk çamaşır ipeği; işlemeye yardımcı olarak gergef kullanılmıştır. Fiskos masa örtüsü olarak kullanılan örtü iyi durumdadır.

Fotoğraf 4: Genel Görünüm

Fotoğraf 4a: Motif Detayı

Çizim 4: Desen Çizimi

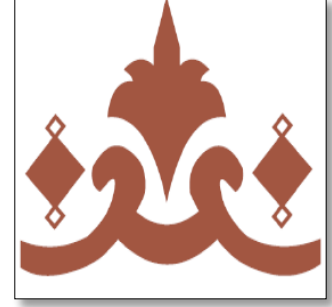
- Katalog No** : 4.
- Fotoğraf No** : 4, 4a.
- Çizim** : 4.
- İlgili Koleksiyon Sahibi** : Safiye Erden.
- Yapılış Tarihi** : 20. Yüzyılın ikinci yarısı.
- Müzeye geliş tarihi** : -
- Envanter No** : -
- Bezeme Konusu** : Nesneli bezeme; vazo. Bitkisel bezeme; karanfil ve yaprak.
- Kompozisyon özelliği** : 89x93cm beyaz patiska dokumanın bir köşesine işlenmiştir. Simetriye dikkat edilen işlemede malzeme olarak kasnak, kanaviçe ve kuka ipi kullanılmıştır. Kullanılan iplik renkleri; bordo, sarı, yeşil ve açık mavidir. Çift iğne tekniğinin kullanıldığı işlemin kompozisyonu; vazo içerisinde bulunan beş adet karanfil çiçeğidir. Sarı karanfillerin ortası kırmızı; kırmızı karanfillerin ortası sarı; açık mavi karanfilin ortası yine kırmızı renk iple işlenmiştir. Sarı karanfiller kırık dallı olarak yapılmıştır. Yapraklarında yeşil renk iplik görülmektedir. İki kulplu ve ayaklı olan kırmızı vazunun ortası yedi boşluk bırakılarak tezyin edilmiştir. Kenar temizliği makine dikişle yapılan ve bohça olarak kullanılan ürün iyi durumdadır. Günümüzde sandıkta muhafaza edilmektedir.

Fotoğraf 5: Genel Görünüm

Fotoğraf 5a: Motif Detayı

Çizim 5: Desen Çizimi

Katalog No : 5.

Fotoğraf No : 5, 5a.

Çizim : 5.

İlgili Koleksiyon Sahibi : Satiye Çelik.

Yapılış Tarihi : 20 yüzyılın ikinci yarısı.

Müzeye geliş tarihi : -

Envanter No : -

Bezeme Konusu : Bitkisel bezeme; stilize zambak çiçeği. Geometrik bezeme; eşkenar dörtgen.

Kompozisyon özelliği : 57x144cm mavi etamin üzerine işlenmiştir. İşlemeleri, buzdolabı örtüsü olarak kullanılan örtünün iki kısa kenarına yapılmıştır. İşlemesinde malzeme olarak etamin kumaş; ip olarak kırmızı, kahverengi simli koton iplik kullanılmıştır. Kompozisyonunda; stilize zambak çiçeği simetrik olarak görülürken, suyolu motifi eşkenar dörtgenlerledir. Kenar temizliği makine dikişiyile yapılan örtünün iki kısa kenarında işlemede kullanılan iplerle tığ oyasıyla saçak bırakılmıştır. Onarıma ihtiyaç duymayan ve lekeler görülen buzdolabı örtüsü sandıkta saklanmaktadır.

Fotoğraf 6: Genel Görünüm

Fotoğraf 6a: Motif Detayı

Çizim 6 Desen Çizimi

Katalog No	: 6.
Fotoğraf No	: 6, 6a.
Çizim	: 6.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Satiye Çelik.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ikinci yarısı.
Müzeeye geliş tarihi	: -
Envanter No	: -
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; yıldız çiçeği ve yaprak. Nesneli bezeme; kandil ve püskül.

Kompozisyon özelliği : 80x123cm ebatlarındaki seccade açık yeşil renk etaminden yapılmıştır. İşlemesinde koyu yeşil koton ipi kullanılmıştır. Kompozisyon olarak; ortada yıldız çiçeği, iki yanında "V" oluşturacak şekildeki yarım yıldız çiçeği ve yapraklarıyla birlikte görülmektedir. Seccadenin iki uzun ve bir kısa kenarı boyunca; ayrıca iki köşesine düz bir şekilde işlenmiştir. Aynı motif kibleyi gösteren tarafa ok şeklinde yapıldıktan sonra, altına nesneli bezeme olarak İslam'ın aydınlığını sembolize eden kandil motifi işlenmiştir. Kandil iki kulplu, üç püsküllü ve ortasındaki mum yanar şekildedir. Kenar temizliği makine dikişiyle yapılmıştır. Ayak ve diz değen yerlerde yıpranma ve lekeler görülmektedir. Onarıma ihtiyaç duyulmayan seccade sandıkta saklanmaktadır.

Fotoğraf 7: Genel Görünüm

Fotoğraf 7a: Motif Detayı

Çizim 7 Desen Çizimi

- Katalog No** : 7.
- Fotoğraf No** : 7, 7a.
- Çizim** : 7.
- İlgili Koleksiyon Sahibi** : Satiye Çelik.
- Yapılış Tarihi** : 20. yüzyılın ikinci yarısı.
- Müzeye geliş tarihi** : -
- Envanter No** : -
- Bezeme Konusu** : Bitkisel bezeme; gül, tomurcuk, bahar çiçekleri, dal ve yaprak.
- Kompozisyon özelliği** : İşlemeler 92x161cm ebatlarındaki beyaz etamin üzerine yapılmıştır. İşlemesinde pembe, bordo, sarı, yeşil ve fıstık yeşili koton ip kullanılmıştır. Karyola eteğinde kanaviçe ve gözeme tekniği uygulanmıştır. Kompozisyonunda işlemeler sağdan sola doğrudur. İki büyük gül; devamında iki tomurcuk; büyük güllerin üzerinde aynı renklerde bahar çiçekleri vardır. Dallar ve yaprakların etrafı koyu yeşil, ortaları fıstık yeşilidir. Güllerin tohumları sarı, bahar çiçeklerinin tohumları bordo renklidir. Gözeme üstteki büyük gülün ve bahar çiçeklerinin kenarına yapılmıştır. Kenar temizliği makine dikişiyle yapılan karyola eteği onarım görmezken, kullanıldığı için etamin rengi beyazlığını kaybetmiştir. Günümüzde sandıkta saklanmaktadır.

Fotoğraf 8: Genel Görünüm

Fotoğraf 8a: Motif Detayı

Çizim 8 Desen Çizimi

Katalog No	: 8.
Fotoğraf No	: 8, 8a.
Çizim	: 8.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Satiye Çelik.
Yapılış Tarihi	: 20. Yüzyılın ikinci yarısı.
Müze geliş tarihi	: -
Envanter No	: -
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; çiçek, bahar çiçekleri, dal ve yaprak.

Kompozisyon özelliği : Beyaz patiska kumaşa işlenen karyola eteğinin boyutları 83x154cm'dir. İşlemesinde kanaviçe ve iplik olarak kuka ipi kullanılmıştır. İplik renkleri; açık-koyu mavi, mor, kırmızı, lila, sarı, kahverengi, bordo, koyu yeşil ve fıstık yeşilidir. "Gelin tacı" olarak bilinen işlemenin kompozisyonu; "S" şeklinde uzanan ve birbirini kesen iki çiçek dalıdır. Motif mor çiçekten çıkan altta iki kırmızı çiçek; üstte daha küçük üç mavi çiçek şeklindedir. Bir sonraki motifte çiçekler konum değiştirir. Yaprak ve dallar iki farklı ton yeşil iplikle işlenmiştir. Çiçek tohumlarında ve bazı dallarda kahverengi kullanılmıştır. Kenar temizliği makine dikişiyle yapılan ürün kullanılmadığı için temiz durumdadır. Sandıkta saklanmaktadır.

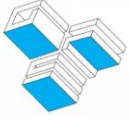
Karşılaştırma ve Değerlendirme

Kastamonu yöresi işlemeli ürünleri incelenerek değerlendirilmiş, motif özellikleri benzer ya da aynı olan farklı çalışmalarla belirli başlıklar altında karşılaştırılmıştır.

İşleme Türleri

Çalışmamız ev eşyası olarak kullanılan üç adet karyola eteği (Kat. No: 2, 7, 8) ve birer örneği olan hamam torbası (Kat. No: 1), bohça (Kat. No: 4), seccade (Kat No: 6), buzdolabı örtüsü (Kat No: 5) ve fiskos masa örtüsünden oluşmaktadır (Kat. No: 3).

Çalışmamıza konu olan ürünler kullanım alanlarına göre; cüz kesesi (Sönmez, 2016:120-121); çevre (Özkanlı, 2019:58-59); peşkir (Barışta, 1999:264) ve kavuk örtüsü (Barışta, 1999:263) birer örnekte görülmektedir. Afyonkarahisar Bolvadin'de buzdolabı (Yavuz, 2009:29) ve yastık örtüsü olarak (Yavuz, 2009:48) işlenmiştir. Benzer işlemlerin benzer kullanım alanları olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle uçkur ve karyola eteğinin kullanımı daha çoktur. Muğla'da üç adet uçkur işlenmişken (Altun, 2006:199-203); karyola eteği olarak Afyonkarahisar Bolvadin'de bir (Yavuz, 2009:61); Afyonkarahisar

Tınaztepe’de bir (Elmas, 2008:121) ve Konya merkez Akşehir ve Ilgın ilçelerinde iki adet (Gezici, 2005:21-22) üründe görülmektedir.

İşlemelerin Yapılış Tarihleri

Hangi tarihlerde işlendikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte tamamının 20. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Hamam torbası, fiskos masa örtüsü ve bir karyola eteği (Kat No: 1, 2, 3) 20. yüzyılın ilk yarısında; bohça, buzdolabı örtüsü, seccade ve diğer iki karyola eteği (Kat. No: 4, 5, 6, 7, 8) 20. yüzyılın ikinci yarısında işlenmiştir.

Karşılaştırılan ürünlerin yapılış tarihleri 19. ve 20. yüzyıllar olarak kaydedilmiştir. Konya Büyükşehir Belediyesi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesine 8979-1145 envanter no ile kayıt edilmiş cüz kesesi (Sönmez, 2016:120-121) ve Muğla’da bulunan üç adet uçkur (Altun, 2006:199-203) 19. yüzyılda yapılırken; Sakarya ilindeki çevre (Özkanlı, 2019:58-59); Afyonkarahisar Bolvadin’deki buzdolabı örtüsü, yastık örtüsü ve karyola eteği (Yavuz, 2009:29-61); Konya merkez ile Akşehir ve Ilgın’daki iki karyola eteği (Gezici, 2005:22) ve Afyonkarahisar Tınaztepe’deki bir karyola eteği (Elmas, 2008:121) 20. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir. Kavuk örtüsü (Barışta, 1999:263) ve peşkirin (Barışta, 1999:264) yapılış tarihleri belirtilmemiştir.

İşlemlerde Kullanılan Teknikler

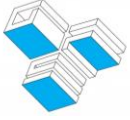
Çalışmamıza konu olan ürünlerde en çok kanaviçe tekniği uygulandığı görülmüştür (Kat. No: 5, 6, 7, 8). Gözeme iki üründe (Kat. No: 2, 7); sap işi, dolgu sarma, sim tutturma, kurt tırtıl dikimi (Kat. No: 1), verev sarma, düz hesap, tel kırma, mürver, tel sarma (Kat. No: 2), suzeni (zincir işi) (Kat. No: 3) ve çift iğne (Kat. No: 4) birer üründe kullanılan tekniklerdir.

Karşılaştığımız ürünlerden Konya Büyükşehir Belediyesi Müzesi’ndeki cüz kesesinde dival işi, düz sarma, yarmalı sarma, tırtıl tutturma (Sönmez, 2016:120-121) uygulanmıştır. Sakarya’daki çevre (Özkanlı, 2019:58-59) ile Tınaztepe’deki işlemlere kanaviçe ve tek iğne teknikleri vardır (Elmas, 2008:121-122). Çapraz iğne tekniği Afyonkarahisar Bolvadin’de üç üründe (Yavuz, 2009:29-61); düz-verev sarma, düz verev hesap iğnesi, gidip gelme ve gözeme Muğla’daki üç adet uçkurda (Altun, 2006:199-203); kanaviçe Konya, Akşehir ve Ilgın işlemlerinde iki (Gezici, 2005:21-22) ve Tınaztepe işlemlerinde bir üründe (Elmas, 2008:122) uygulanmıştır. Amasra’da yapılmış olan peşkirin tel kırma tekniğiyle (Barışta, 1999:264), kavuk örtüsünün zincir tekniğiyle işlendiği belirtilmiştir (Barışta, 1999:263).

Kenar Temizlemede Kullanılan Teknikler

Kastamonu işlemlerinin kenar temizliğinde en çok makine dikişi tercih edilmiştir (Kat. No: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8). Bir üründe baskı tekniği kullanılırken (Kat. No: 3), 2. üründe makine dikişiyle birlikte tığ oyası dantel; 5. üründe tığ oyasıyla uzun püskül bırakılmıştır.

Muğla işlemlerinde iki üründe kenar temizliği kumaş kenarıyla; bir üründe saçak bükme ve ponpon takılarak yapılmıştır (Altun, 2006:199-203). Dantel tutturma Bolvadin ilçesinde (Yavuz, 2009:48-61) ve Konya, Akşehir ile Ilgın’da iki üründe (Gezici, 2005:21-22); Tınaztepe’de bir üründe (Elmas, 2008:121-122) uygulanmıştır. Makine dikişi Sakarya (Özkanlı, 2019:58-59), Akşehir ve Ilgın’da (Gezici, 2005:21-22); baskı dikişi Bolvadin işlemlerinde vardır (Yavuz, 2009:29-61). Kavuk örtüsünün kenarı makine dikişiyle temizlenirken (Barışta, 1999:216), peşkir kenarının saçak bırakma tekniğiyle süslendiği görülmektedir (Barışta, 1999:229).

İşlemelerin Zemininde Kullanılan Malzemeler

İncelenen işlemlerin zemininde malzeme olarak üç ürünle en çok etamin (Kat. No: 5, 6, 7) tercih edilmiştir. Patiska iki (Kat. No: 4, 8); yerel dokuma iki (Kat. No: 1, 2) ve ipek saten bir üründe (Kat. No: 3) kullanılmıştır.

Muğla işlemlerinde zeminde dokuma olarak yollu ince pamuk, ipek dokuma ve düz keten dokuma (Altun, 2006:199-203); Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesindeki birer üründe yerel dokuma, etamin ve patiska (Yavuz, 2009:29-61); Afyonkarahisar Tınaztepe Kasabası'ndaki karyola eteğinde patiska (Elmas, 2008:121-122); Akşehir ve Ilgın'daki iki üründe patiska (Gezici, 2005:21-22); Konya'daki cüz kesesinde kadife (Sönmez, 2016:120-121); Sakarya'da pamuklu dokuma kullanılmıştır (Özkanlı, 2019:58-59). Kavuk örtüsü ipek saten (Barışta, 1999:216), peşkir yerel dokuma (Barışta, 1999:229) üzerine işlenmiştir.

İşlemlerde Kullanılan Malzemeler

Çalışmamızda kompozisyonu oluşturmak veya zenginleştirmek için pek çok malzeme kullanılmıştır. Bunlar; altın alaşımlı sim (Kat. No: 1, 2), gümüş alaşımlı sim (Kat. No: 1), gümüş alaşımlı tel (Kat. No: 2), çamaşır ipeği (Kat. No: 2, 3), kurt tırtıl (Kat. No: 1), kuka ipi (Kat. No: 4, 8) ve koton iplik (Kat. No: 5, 6, 7). İşleme yapımına yardımcı olması için kullanılan diğer malzemeler ise gergef (Kat. No: 1, 2, 3), kasnak (Kat. No: 4) ve kanaviçedir (Kat. No: 4, 8).

Konya Büyükşehir Belediyesi Müzesi'ndeki cüz kesesinde sim, tırtıl, hazır harç ve püskül (Sönmez, 2016:120-121); Sakarya ilinde (Özkanlı, 2019:58-59) ve Afyonkarahisar Tınaztepe'de pamuk iplik (Elmas, 2008:121-122); Muğla'da altın rengi iplik, metal bükümlü ipek iplik ve çamaşır ipeği (Altun, 2006:199-203) kullanılmıştır. Koton iplik Bolvadin ilçesindeki üç üründe (Yavuz, 2009:29-61) ve Konya, Akşehir ile Ilgın'da iki üründe vardır (Gezici, 2005:21-22). Peşkirde kullanılan malzemelerle ilgili bilgi bulunmazken, Katalog No: 2'deki ürünle aynı malzemelerin kullanıldığı görülmektedir (Barışta, 1999:264). Yine kavuk örtüsünde kullanılan malzemelerin Katalog No: 3'deki örtüyle aynı malzemeler olduğu düşünülmektedir (Barışta, 1999:263).

Motif Özellikleri

Motif özelliklerini geometrik bezeme, bitkisel bezeme, nesneli bezeme, özgün bezeme ve figüratif bezeme olmak üzere beşe ayırabilmekteyiz. İncelediğimiz ürünlerde en çok bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Bunlar; çiçek (Kat. No: 1, 8); karanfil (Kat. No: 4); stilize zambak (Kat. No: 5); yıldız çiçeği (Kat. No: 6); gül (Kat. No: 7); tomurcuk (Kat. No: 7); üzüm salkımı (Kat. No: 2); bahar çiçekleri (Kat. No: 7, 8); yaprak (Kat. No: 1, 2, 4, 6, 7, 8) ve daldır (Kat. No: 2, 7, 8). Geometrik bezeme olan daire Katalog No: 1'de; eşkenar dörtgen Katalog No: 5'de; özgün bezeme Katalog No: 3'de; nesneli bezeme olan kandil ve püskül Katalog No: 6'da uygulanmıştır.

Konya Büyükşehir Müzesi'ndeki cüz kesesinde bitkisel bezeme; gül, mine çiçeği, hançer yaprak ve kıvrım dallar; geometrik bezeme; hilal, düz ve eğri çizgiler; nesneli bezeme olarak vazo motifi bulunmaktadır (Sönmez, 2016:120-121). Sakarya'daki çevrede bitkisel olarak karanfil, yaprak, dal; nesneli olarak vazo (Özkanlı, 2019:58-59) yine Muğla'daki bir uçkurda bitkisel olarak yabangülü, karanfil, sümbül ve kırık dal; figüratif olarak kuş; nesneli olarak saksı vardır (Altun, 2006:202-203). Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesindeki işlemlerde bitkisel bezeme olarak yıldız çiçeği, dal, yaprak ve stilize zambak; geometrik bezeme olarak üçgen, düz çizgi, eşkenar dörtgen ve 'C' kıvrımlar (Yavuz, 2009:29); Muğla yöresindeki iki uçkurda bitkisel bezeme olarak üzüm salkımı, asma yaprağı, söğüt

tohumu, dal filiz, kır çiçeği, zikzak dal; figüratif bezeme olarak kuş; geometrik bezeme olarak kare, eşkenar dörtgen; nesneli bezeme olarak saksı, fiyonk ve dört kollu yıldız bulunmaktadır (Altun, 2006:199-203). Akşehir ve Ilgın'daki iki adet karyola eteğinde bitkisel bezeme; gül, yıldız çiçeği, mine çiçeği, mine dal ve yapraklar (Gezici, 2005:21-22); Afyonkarahisar Tınaztepe'de bahar çiçek dalı, 'S' kıvrımlı dal yapılmıştır (Elmas, 2008:121-122). Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk işlemleri kitabındaki peşkir katalog No: 2'deki ürünün aynısıdır (Barışta, 1999:229). Yine aynı eserdeki kavuk örtüsü Katalog No: 3'deki örtüyle benzer kıvrım motif özellikleri göstermektedir (Barışta, 1999:216). Farklı yörelerde ve iletişimin az olduğu dönemlerde yapımlarına rağmen hem motif özellikleri hem de kompozisyon özelliklerinin benzer olduğu görülmüştür.

İşlemlerin Zemininde Kullanılan Renkler

İşlemin motif özelliklerine ve kullanım alanına göre zeminde farklı renkler tercih edilmiştir. Zemin rengi olarak en çok beyaz vardır (Kat. No: 2, 4, 7, 8). Bir kez kullanılan renkler; mavi (Kat. No: 5), yeşil (Kat. No: 6), turuncu (Kat. No: 3) ve kahverengidir (Kat. No: 1).

Diğer yörelerde işlemlerin dokuma renkleri yapıldığı döneme ve ürün türüne göre değişmektedir. Muğla ilindeki işlemlerde krem ve beyaz (Altun, 2006:199-203); yine Bolvadin ilçesindeki buzdolabı örtüsünde (Yavuz, 2009:29-30) ve Sakarya ilindeki çevrede krem dokuma kullanılmıştır (Özkanlı, 2019:58-59). Bolvadin'deki iki karyola eteğinde (Yavuz, 2009:121-149) ve Tınaztepe'ye ait bir işlemede beyaz renk dokuma kullanılmıştır (Elmas, 2008:121-122). Konya'daki cüz kesesinde bordo kadife (Sönmez, 2016:120-121); kavuk örtüsü (Barışta, 1999:229), peşkir (Barışta, 1999:264), Konya merkez ile Akşehir ve Ilgın'daki nakışlarda zemin rengi belirtilmemiştir (Gezici, 2005:21-22).

İşleminde Kullanılan Renkler

İncelediğimiz ürünlerde kompozisyon ve iplik özelliklerindeki çeşitliliğe paralel olarak farklı renklerde malzemeler kullanılmıştır. Bitkisel bezeme ağırlıkta olduğu için en çok yeşil ve tonları tercih edilmiştir. Bunlar: Koyu ve açık yeşil (Kat. No: 2, 3, 6, 7, 8); fıstık yeşili (Kat. No: 2, 7, 8) ve petrol yeşilidir (Kat. No: 2). Diğer işleme renkleri; sarı (Kat. No: 1, 2, 7, 8); kırmızı (Kat. No: 4, 5, 8); kahverengi (Kat. No: 2, 5, 8); açık-koyu pembe (Kat. No: 2, 7); açık-koyu mavi (Kat. No: 2, 4, 8); mor (Kat. No: 2, 8); bordo (Kat. No: 7, 8); bakır rengi (Kat. No: 1); siyah (Kat. No: 1); krem (Kat. No: 3) ve liladır (Kat. No: 8).

Konya merkez, Akşehir ile Ilgın işlemlerinde turuncu, açık-koyu eflatun, mavi, turkuaz, sarı, siyah, açık-koyu yeşil, bordo, pembe ve sarı (Gezici, 2005:21-22); Tınaztepe'de yeşil, kırmızı, mavi ve pembe (Elmas, 2008:121-122); Muğla'daki uçkurlarda altın sarı, sütlü kahverengi, kızıl kahverengi, çini mavi, açık-koyu çingene pembesi, toz pembe, camgöbeği mavi, taba, mor, lacivert, açık-koyu yaprak yeşili, açık-koyu mavi, hardal sarısı, bordo, mürdüm rengi, beyaz, yağ yeşili, krem, gri, açık-koyu turuncu, kanarya sarısı, toz pembe, saman sarısı, gece mavisi ve turkuaz kullanılmıştır (Altun, 2006:199-203). Sakarya ilindeki çevrede kobalt mavi, kırmızı, yeşil ve siyah (Özkanlı, 2019:59); Bolvadin işlemlerinde lacivert, yağ yeşili, siyah, mavi (Yavuz, 2009:29-61); Konya'daki cüz kesesinde altın sarısı kullanılmıştır (Sönmez, 2016:120-121).

İşlemlerin Bugünkü Halleri ve Onarım Durumları

Araştırma konumuzu içeren ürünlerin bugünkü halleri ve kullanım durumları farklılık göstermektedir. 1. ürün olan hamam torbası Liva Paşa Etnografya Müzesi'nde teşhir edilmektedir. Kopan kulpu düğümlenerek onarılmıştır. 2. ürünün bazı yerlerinde iplik boyası akmıştır ve sandıkta

saklanmaktadır. Fiskos masa örtüsü (Kat. No: 3) iyi durumdadır ve günümüzde kullanılmaktadır. İki ürün lekeli (Kat. No: 5, 6). Diğer ürünler iyi durumda ve sandıkta muhafaza edilmektedir (Kat. No: 4, 7, 8).

Muğla işlemlerinden ikisi onarım görmemiş ve iyi durumda iken, bir uçkur onarılmış ve lekeli. Biri pano olarak kullanılırken diğerleri sandıkta saklanmaktadır (Altun, 2006:199-203). Bolvadin'deki buzdolabı örtüsü lekeli (Yavuz, 2009:29). Konya merkez ile Akşehir ve Ilgın'daki işlemler sandıkta muhafaza edilmektedir (Gezici, 2005:21-22). Kavuk örtüsü ve peşkirin bugünkü halleri ve onarım durumlarıyla ilgili bilgi verilmemiştir (Barışta, 1999:263-264). Diğer ürünler iyi durumdadır.

Motif Özellikleri Kastamonu Yöresiyle Benzerlik Gösteren Farklı Çalışmalarda İşleme Örnekleri.

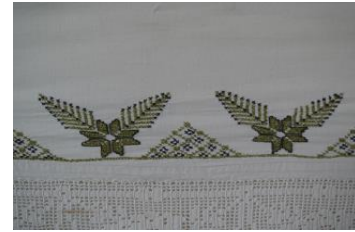
Karşılaştırma yaptığımız işlemeli örnekler sırasıyla; Fotoğraf No: 9'da Konya Büyükşehir Belediyesi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'nde 8979-1145 Envanter No ile kayıtlı cüz kesesi (Sönmez, 2016:327); Fotoğraf No: 10'da Ümmühan Balkış'a ait çevre (Özkanlı, 2019:59); Fotoğraf No: 11'de Ayşegül Koçoğlu'na ait yastık örtüsü (Yavuz, 2009:361); Fotoğraf No: 12'de Habibe Çelik'e ait buzdolabı örtüsü (Yavuz, 2009:301); Fotoğraf No: 13'de Amasra'da yapıldığı belirtilen peşkir (Barışta, 1999:229); Fotoğraf No: 14'de kaynak kişisi belirtilmemiş kavuk örtüsü (Barışta, 1999:216); Fotoğraf No: 15'de Mehmet Derince; Fotoğraf No: 16'da Melek Besler ve yine Fotoğraf No: 17'de Mehmet Derince'ye ait üç adet uçkur (Altun, 2006:140-203); Fotoğraf No: 18'de Kezban Bor (Yavuz, 2009:317), Fotoğraf No: 19'da Yasemin Baykın, Fotoğraf No: 20'de Hilal İşlek (Gezici, 2005:139-140) ve Fotoğraf No: 21'de Hüsna Suuçurum'a ait (Elmas, 2008:320) karyola etekleridir.

Fotoğraf 9. Konya Büyükşehir Belediyesi A.R.İ. Koyunoğlu Müzesi'ne ait cüz kesesi (Sönmez, 2016:327)

Fotoğraf 10. Ümmühan Balkış'a ait çevre (Özkanlı, 2019:59)

Fotoğraf 11. Ayşegül Koçoğlu'na ait yastık Örtüsü (Yavuz, 2009:361)

Fotoğraf 12. Habibe Çelik'e ait buzdolabı Örtüsü (Yavuz, 2009:301)

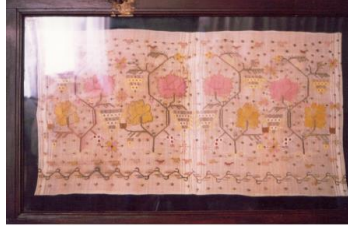
Fotoğraf 13. Amasra'da tel kırma tekniğiyle yapılmış ve kaynak kişisi belirtilmemiş peşkir (Barışta, 1999:229)

Fotoğraf 14. Zincir işiyle yapılmış, kime ait olduğu belirtilmeyen kavuk örtüsü (Barışta, 1999:216)

Fotoğraf 15. Mehmet Derince'ye ait uçkur (Altun, 2006:203)

Fotoğraf 16. Melek Besler'e ait olan uçkur (Altun, 2006:200)

Fotoğraf 17. Mehmet Derince'ye ait uçkur (Altun, 2006:140)

Fotoğraf 18. Kezban Bor'a ait karyola eteği (Yavuz, 2009:317)

Fotoğraf 19. Yasemin Baykın'a ait karyola eteği (Gezici, 2005:139)

Fotoğraf 20. Hilal İşlek'e ait karyola eteği (Gezici, 2005:140)

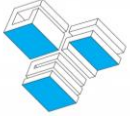

Fotoğraf 21. Hüsna Suuçurum'a ait karyola eteği. (Elmas, 2008:320)

Sonuç ve Öneriler

El sanatları açısından zengin bir kültüre sahip olan Kastamonu, ülkemizin kültür ve medeniyetine pek çok katkıda bulunmaktadır. Günümüzde eski önemini kaybeden işlemler bu el sanatlarından biridir. Çalışmamız yöre halkından ve Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi envanterinden yararlanılarak seçilen sekiz adet işlemeli ürünü konu almaktadır. Eserler renk, desen ve kompozisyon açısından incelenmiş, işleme türleri, yapılış tarihleri, işlemlerde kullanılan teknikler, kenar temizliğinde kullanılan teknikler, zeminde kullanılan malzemeler, işlemede kullanılan malzemeler, motif özellikleri, zeminde kullanılan renkler, işlemede kullanılan renkler, bugünkü halleri, onarım durumları olarak değerlendirilmiş ve farklı yörelerde yapılmış çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

Kastamonu işlemlerinde yapıldığı zaman dilimine göre farklı kumaş çeşitlerinin kullanıldığı görülmüştür. Ağırlıklı olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılan işlemleri konu aldığı için zeminde daha çok etamin ve patiska kumaş görülmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında yapılan işlemler yerel dokuma ve ipek saten üzerinedir. Farklı yörelerde bunlara ek olarak yollu ince pamuk dokuma, ipek dokuma, kadife ve düz keten dokuma tercih edilmiştir.

İşleme teknikleri olarak Kastamonu’da ilk dönemlerde sap işi, dolgu sarma, sim tutturma, kurt tırtıl dikimi, verev sarma, düz hesap, tel kırma, mürver, tel sarma, suzeni (zincir işi) ve gözeme daha çok kullanılırken, 20. yüzyılın sonlarına doğru kanaviçe tekniği yaygınlaşmıştır. Bu değişim diğer yöre işlemlerinde de aynıdır. Bu tekniklere ek olarak dival işi, yarmalı sarma, tek iğne, çapraz iğnesi teknikleri görülmektedir.

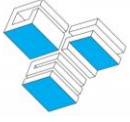
İşlemeli ürünlerin kenarını temizlemek ya da süslemek için farklı teknikler uygulanmaktadır. Çalışmamızda kenar temizliği için daha çok makine dikişi kullanılmıştır. Süslemek için ise makine dikişle birlikte tığ oyası dantel veya tığ oyasıyla püskül bırakılmıştır. Diğer yöre işlemlerinde farklı olarak saçak bükme ve ponpon dikimi yapılmıştır.

İşleme sanatında kullanılan malzemeler ve özellikleri yıllar içerisinde değişim göstermektedir. İlk önceleri iplik malzemesi olarak altın-gümüş alaşımli sim, çamaşır ipeği, gümüş alaşımli tel aynı işlemede yoğun bir kompozisyonla kullanılırken, sonra yapılan işlemlerde iplik olarak kuka ipi veya koton iplik tercih edildiği, işlemlerin de daha sade olduğu görülmektedir. Bu durum işlemeye yardımcı malzemeleri de farklılaştırmıştır. Yerel dokuma kullanılan dönemlerde gergef; patiska ve etamin kullanıldığı dönemlerde ise işlemler kasnak ve kanaviçeyle yapılmıştır. Bezemeleri zenginleştirmek için tercih edilen kurt tırtıl, hazır harç ve püskül diğer bezeme gereçleridir.

Ev eşyası olarak kullanılan ürünlerin motif özelliklerine baktığımızda bitkisel bezeme ağırlıklı işlemler görmekteyiz. Çiçek, karanfil, üzüm salkımı, stilize zambak, yıldız çiçeği, gül, tomurcuk, bahar çiçekleri, dal ve yapraklar en çok tekrar eden motiflerdir. Nesneli bezeme olarak püskül ve kandil; geometrik olarak daire ve eşkenar dörtgen yapılmıştır. Özgün bezeme bir üründe görülürken figüratif bezeme uygulanmamıştır. Çalışmamızla aynı ya da benzer motif özellikleri gösteren işlemlere baktığımızda farklı isimlendirilenlerin dışında bitkisel olarak; mine çiçeği, hançer yaprak, yabangülü, sümbül, kırık dal, söğüt tohumu, “S” kıvrımlı dal, dal filiz ve zikzak dal görülmektedir. Nesneli bezemede farklı olarak saksı, fiyonk ve dört kollu yıldız bulunmaktadır. Geometrik olarak; hilal, düz-eğri çizgiler, “C” kıvrımlar, üçgen ve eşkenar dörtgen uygulanmıştır. Özgün bezeme kavuk örtüsünde görülürken; Kastamonu yöresi işlemlerinden farklı olarak kuş motifi figüratif bezeme olarak yer almaktadır. Karşılaştırılan çalışmalara bakıldığında sadece motif özelliklerinin değil kompozisyon özelliklerinin de benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Dokuma rengi yapıldığı dönemde kullanılan dokumanın iplik özelliklerine göre değişmektedir. Yerel dokumaların kullanıldığı ürünlerde krem rengi görülmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha çok beyaz renk dokumalar kullanılmıştır. Çalışmamızda patiska kullanılan ürünlerin zemin rengi beyazdır. Etamin kullanılan ürünlerde işlemler mavi ve yeşil renkte etamine yapılmıştır. İpek saten masa örtüsünde turuncu; hamam torbasında kahverengi kumaş kullanılmıştır. Diğer yörelerde de benzer bir durum vardır. İşlemler daha çok krem ve beyaz renk dokumalara yapılmıştır. Kavuk örtüsü çalışmamızdaki masa örtüsü gibi turuncu ipek satene işlenmiştir. Kastamonu işlemlerinden farklı olarak cüz kesesinde bordo renk kadife kumaş tercih edilmiştir.

Kastamonu işlemlerini konu aldığımız çalışmamızda işlemeli ürünlerin bugünkü halleri ve kullanım durumları değişmektedir. Liva Paşa Etnografya Müzesi’nden edinilen hamam torbası müzede sergilenmektedir. Kopan kulpu düğümlenerek onarılmıştır. Karyola eteğinin bazı yerlerinde kullanılan çamaşır ipeğinin boyası aktığı için lekeler bulunmaktadır. Seccade ve buzdolabı örtüsünde zaman içerisindeki kullanımından kaynaklanan lekeler vardır. Bohça ve karyola etekleri iyi, temiz durumdadır. Bu ürünler kaynak kişiler tarafından sandıkta saklanmaktadır. Fiskos masa örtüsü iyi

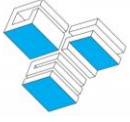

durumda ve kullanılmaktadır. Diğer yöre işlemlerinde 20. yüzyılın başında yapılanlardan ikisi iyi durumda iken bir uçkur lekeli ve onarılmıştır. Buzdolabı örtüsünde lekeler vardır. Karyola örtüleri temiz ve sandıkta saklanırken, kavuk örtüsü ve peşkirin durumuyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Öneriler: Türk Halk işlemesi geleneği çeyiz, düğün, sünnet töreni gibi geleneklerle az da olsa devam etmektedir. Geleneğin devamlılığı için mesleki eğitime ağırlık verilmeli, bu ürünlerin tanıtılması ve değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmalı, geleneksel motiflerin kaybolmaması için kataloglar hazırlanmalıdır. İşleme yapan ev kadınlarına ulaşılarak özellikle kadınların istihdamı için gelir getiren bir alana dönüştürülmelidir.

Kaynakça

- Aktan, O. (1989). *Sanat ve Uygarlık*, Ankara: Makro Yayınları.
- Altun, G. (2006). *Muğla İlinde Bulunan El İşlemleri (19-20.yüzyıl)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi. (1986), "İşleme", İstanbul: Ana Yayıncılık, c. 12, s.118.
- Arseven, C. E. (1973). *Türk Sanatı*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arseven, C.E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aslanapa, O. (1993). *Türk Sanatı*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Barışta, Ö. (1987). "Kastamonu'da Dokuma İle İlgili Sanatlar", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Ankara*: s.56-57.
- Barışta, Ö. (1988). *Türk İşleme Sanatı Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Barışta, Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Kültür Bakanlığı Yayınları Daire Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi: 192.
- Barışta, Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Can, Y. ve Gün, R. (2015). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Ve Estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). "İşleme" "Kastamonu", İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, c. 2-3, ss. 886-968.
- Elmas, S. (2008). *Afyonkarahisar Tınaztepe Kasabası'na Ait El İşlemleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Erdoğan, A. (1993). *Kastamonu Folkloru 2*, Ankara: Yıldız Matbaası.
- Eyüpgiller, K. K. (1999) *Bir Kent Tarihi: Kastamonu*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gezici, Z. (2005). *Konya Merkez İle Akşehir Ve İlgili İlçelerinde Bulunan 20. Yüzyıl Nakış İşlemlerinden Örnekler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Gönül, Macide. (1973). *Türk El İşleri Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, s.15.

- Kılıçkan, H. (2004). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Bezeme Sanatı ve Örnekleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayınları.
- Özkanlı, N. (2019). *Sakarya İli'nde Bulunan İşlemeler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, s.165.
- Özdiler, L. G. (1997). *Geleneksel El İşlerinden Antep İşi Ajurlar*. Ankara: y.y.
- Sönmez, K. (2016). *Konya Müzelerinde Bulunan Dival İşi Tekniğinde Yapılmış Eserler*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Sürür, A. (1976). *Türk İşleme Sanatı*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi, Ak Yayınları, Süsleme Sanatları Serisi: 4.
- Turani, A. (1999). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, s.85.
- Uzun, T. (1996). "Türk Sanatındaki Kartalların İkonografisi ve Devamlılığı", *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 82-83.
- Yavuz, A. (2009). *Afyonkarahisar İli Bolvadin İlçesi Evleri Ve Müzelerinde Bulunan El İşlemeleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı.